

AFGAN GÖÇMENLERİN EĞİTİME ERİŞİMDE KARŞILAŞTIKLARI SORUNLAR: VAN VE MEŞHED ÖRNEĞİ *

Hatice YILMAZ ASLAN

Dr.

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji
Bölümü

h_yelmaz@yahoo.com,

ORCID ID: 0000-0001-5377-8587

DOI: 10.31834/ortadoguvegoc.1306703

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 29 Mayıs/ 29 May 2023

Kabul Tarihi / Accepted: 02 Ekim / 02 October 2023

Yayın Tarihi / Published: 30 Aralık / 30 December 2023

Yayın Sezonu / Pub Season: Haziran / June

Atıf / Cite: Yılmaz Aslan, H. (2023). Afgan Göçmenlerin Eğitime Erişimde Karşılaştıkları Sorunlar: Van ve Meşhed Örneği. Ortadoğu ve Göç, 13(1). ss. 75-99.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and checked via a plagiarism detector.

* Bu makale 2022 yılında Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde tamamlanan “Afgan Göçmenlerin Kentsel Uyum Süreçleri Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Van ve Meşhed Örneği” başlıklı doktora tezinden derlenmiştir.

Öz

Eğitim, her toplumun gelişmesinde ve ilerlemesinde önemli bir faktördür. Ancak göçmenler için eğitim, birçok sorunla karşılaşılan önemli bir konudur. Göçmenlerin eğitimde en çok yaşadığı sorunlar dil bariyeri, kültür farklılıkları, önyargılar ve finansal zorluklardır. Özellikle zorunlu göçmenler, genelde varış ülkelerinin dilini bilmedikleri için eğitim sistemi içinde başarısızlık ve uyum sorunları yaşayabilmektedir. Kültür farklılıkları da göçmenlerin eğitim sürecinde karşılaştığı bir diğer sorundur. Göçmenlerin yeni ülkenin kültürüne uyum sağlamaları ve kendilerini buna adapte etmeleri zor bir süreci içermektedir. Bu süreç zaman zaman göçmenler ile yerli halk arasında kültür çatışmasına yol açabilmektedir. Ayrıca göçmen çocukların okula gitmesi, öğrenim hayatlarını sürdürebilmeleri de göçmenler için zorluklarla dolu bir süreç olmaktadır.

Bu çalışmada Afganistan'dan yoğun göç hareketinin yaşandığı ülkemizin Van ve İran'ın Meşhed şehirlerinde yaşayan göçmenlerin eğitime erişimleri noktasında karşılaştıkları problemler karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Çalışmamızda her iki kentteki ilköğretim ve lise öğrencilerinin okul ve eğitim süreçlerinde karşılaştıkları eğitim ve uyum problemleri, ilgili sorular çerçevesinde elde edilen veriler ışığında detaylı bir şekilde analiz edilmiştir. Çalışmamızda yaş sınırı olduğundan 17 yaş altı çocukların eğitim sorunlarına dair veriler ailelerle yapılan derinlemesine görüşmeler çerçevesinde elde edilmiştir. 17 yaş ve üstü öğrencilerle yüz yüze görüşülmüştür. Görüşmeler neticesinde göçmenlerin sosyal ve kültürel olarak karşılaştıkları problemleri eğitim hayatlarında da (özellikle Meşhed Kentinde) yaşadıkları görülmektedir. Ayrıca yaşam koşulları ve ekonomik durumlarının, eğitim süreçlerini etkilediği anlaşılmaktadır. Önyargılar, ayrımcılık ve fırsat eşitsizliği gibi konular da göçmenlerin eğitimde karşılaştığı

sorunlar arasında yer almaktadır. Bu durum, göçmen öğrencilerin okulda sosyal izolasyonlarına ve dışlanmalarına neden olabilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyoloji, Göç Hareketi, Afgan Göçmenler, Kentsel Uyum, Eğitim Hizmetleri.

PROBLEMS FACED BY AFGAN MIGRANTS IN ACCESSING EDUCATION: THE CASE OF VAN AND MASHHAD

Abstract

Education is an important factor in the development and progress of every society. However, education for immigrants is an important issue that faces many problems. The most common problems experienced by immigrants in education are the language barrier, cultural differences, prejudices and financial difficulties. In particular, forced migrants may experience problems of failure and adaptation within the education system, as they generally do not know the language of their destination country. Cultural differences are another problem that immigrants face in the educational process. It involves a difficult process for immigrants to adapt to the culture of the new country and adapt themselves to it. This process can sometimes lead to a culture Deconfliction between immigrants and indigenous people. In addition, the fact that immigrant children attend school and are able to continue their educational life is also a process full of difficulties for immigrants.

In this study, the problems faced by immigrants living in the cities of Van and Mashhad in Iran, where there is a heavy migration movement from Afghanistan, in terms of access to education were examined comparatively. In our study, the

educational and adaptation problems encountered by elementary and high school students in both cities in the school and education processes have been analyzed in detail in the light of the data obtained within the framework of related questions. Since there is an age limit in our study, data on the educational problems of children under the age of 17 were obtained within the framework of in-depth interviews with families. students aged 17 and older were interviewed face-to-face. As a result of the interviews, it is seen that immigrants experience the problems they face socially and culturally in their educational life (especially in the city of Mashhad). In addition, it is understood that living conditions and economic situations affect educational processes. Issues such as prejudices, discrimination and inequality of opportunity are also among the problems faced by immigrants in education. This situation can lead to social isolation and exclusion of immigrant students at school.

Keywords: Sociology, Migration Movement, Afghan Immigrants, Urban Cohesion, Education Services.

Giriş

Göç konusu tarihin ilk dönemlerinden bu yana genellikle yol açtığı sorunlar üzerinden tanımlanan bir olgu olarak tartışılmıştır. Göçe yol açan sorunlar, göç esnasında karşılaşılan sorunlar ve göç sonrası göç eden ile göç edeni karşılayan gruplar arasında cereyan eden sorunlar bu tanımlamanın üç önemli boyutunu ortaya koymaktadır. Göç, göç edilen toplumun toplumsal yapısının yeniden şekillenmesinde, yapılanmasında etkilidir. Göçmenler ile göç edilen ev sahibi toplum arasındaki etkileşim, göç sonrası göçmenlerin kültür özelliklerini ev sahibi topluma taşıması

nedeniyle kültürel değişim sürecin de “kültürleşme” kaçınılmazdır (Güngör vd., 2023).

Biçimi, nedenleri, türleri değişmesine rağmen her göç hareketi bir yaşam tarzının, bir dinsel yaklaşımın, bir ekonomik üretim biçiminin bütün bileşenleriyle bir yerden başka bir yere taşınması olduğu gibi, göç eden ile yerleşik olanın karşılaşmasının beraberinde getirdiği çok boyutlu bir olgu özelliği göstermektedir. Göç olgusu bu açıdan bakıldığında insanlık tarihiyle yaşıt denecek kadar eskilere dayanmaktadır. İlk insanlar karşılaştıkları zorlukları aşabilmek için mekânsal hareketliliği ve değişimi çözüm olarak tercih etmişlerdir. İlk göçlerde yiyecek temini, can güvenliği bu mekânsal hareketliliğin ve yer değiştirmenin temel sebeplerini oluştururken göçe yol açan dinamikler tarihsel süreç içinde genişleyen bir yelpaze oluşturmuştur (Güllüpinar, 2012, s.73).

Göç, insanın içinde doğduğu, sosyalleştiği ve sosyalleşeceği çevreyi, ortamı bırakıp belki de ilk defa karşılaşacağı bir duruma uyum sağlama sürecidir. Göç edenin gerçek toplumundaki sosyal destek ağları göçmene ve farklı bir topluma uyum sağlama gibi zorlu süreci beraberinde getirir. Ayrıca buna ek olarak göç edenler tanıdık /alışık olmadıkları bir sosyo-ekonomik sistemde ekonomik olarak hayatta kalma ve sosyal hareketlilikle baş etmek zorunda kalırlar. Bu kökten koparıcı deneyimlere, yeni bir dil kazanma problemleri ve göç edilen toplumun değerlerine uyum gösterme problemleri eşlik etmektedir (Moilonen, 1988, s. 180-187). İnsanın göçle içine girdiği bu süreçte, sadece yaşadığı mekânları değişmekle kalmayıp temel değerleri, sahip olduğu kültürel özellikleri, yaşam koşulları, beklentileri ve tutumları da öncekine göre büyük oranda değişmektedir (Aktaş, 2016, s. 12).

Eğitim göçmenler için oldukça önemli bir konudur. Göçmenler, çeşitli zorluklarla karşı karşıya kaldıkları için eğitim fırsatlarına

erişimde bazı engellerle karşılaşabilmektedirler. Bu engeller, dil ve kültürel farklılıklar, mali sıkıntılar, ayrımcılık, uyum sorunları vb. olabilmektedir (He, Bettez ve Levin, 2015; Peterson, 2011; UNICEF, 2015; Uğurlu, 2018). Göçmenlerin söz konusu engelleri aşabilmeleri için gittikleri ülkelerde uyumla ilgili destek almaları büyük önem arz etmektedir. Özellikle çocuk yaştaki göçmenlerin eğitim hayatının içinde yer aldıklarında yaşadıkları ortamlara daha iyi entegre oldukları ve toplumda başarılı bir şekilde yer almaya çalıştıkları görülmektedir. Yurt dışında doğan ya da çok küçük yaşta yurt dışına giden çocuklar, sonradan giden çocuklara oranla gittikleri ülkenin eğitim sisteminden daha çok yararlanmakta ve başarılı olmaktadır (Tatlıdil, 1987). Göçmen birey ya da grupların topluma uyumu ile ilgili geliştirilen politikaların ağırlıklı olarak eğitim yolu ile uygulanması gerekliliği görülmektedir. Toplumsal olarak eğitim etkinlikleri; çocuğun içinde yaşadığı çevreye uyum sağlaması, sosyo-kültürel değerlerin gelecek kuşağa aktarılması, fertlerin toplumda değişen koşullara ayak uydurması için gereken bilgi, beceri ve yetkinlikleri içermektedir (Güngör vd., 2023).

Göçmenler, farklı kültürlerden gelmeleri nedeniyle eğitimde farklı ihtiyaçlar ve zorluklarla karşılaşabilmektedir. Bu nedenle, eğitim sistemi, göçmen öğrencilerin kültürlerine saygı duyarak onların dil, etnik ve ekonomik farklılıklarını göz önünde bulundurarak, ihtiyaçlarına uygun bir eğitim sunmalıdır. Bu, göçmen öğrencilerin topluma entegrasyonlarını kolaylaştıracak ve başarılı bir şekilde eğitim almalarına yardımcı olacaktır. Eğitim ayrıca, göçmen çocukların küresel ekonomiye uygun beceriler edinmelerine ve daha iyi bir gelecek için fırsatlar yaratmalarına yardımcı olabilir.

Göçmenler eğitime erişim konusunda birçok sorunla karşılaşabilmektedirler. Göçmenlerin, yeni bir ülkede okula başlamadan önce yeni bir dil öğrenmeleri gerekmektedir. Dil

sorunu, özellikle okul çağındaki çocuklar için büyük bir engel oluşturabilir ve eğitimlerine engel olabilir. Dilin yanında göçmen ailelerin, eğitim için gerekli olan kaynaklara erişimleri sınırlı olabilir. Bu nedenle, okula gitmek için gerekli olan kırtasiye malzemeleri, okul ücretleri ve diğer masraflar, göçmen aileler için karşılanması gereken temel ihtiyaçlar arasında yer alır. Göçmenler, söz konusu sorunların yanı sıra yeni girdikleri toplumda karşılaştıkları dil, din ve kültür farklılığı nedeniyle okuldaki arkadaşları ve öğretmenleriyle uyum sağlama konusunda da zorluk yaşayabilmektedirler (Uğurlu, 2018, s. 180-181).

Eğitim hakkı tüm göçmen, sığınmacı, geçici koruma statülü bireyler için bir hak olarak uluslararası sözleşme ve direktifler içerisinde yer almasına rağmen, bazı göçmenlerin yasal olarak eğitim alma hakları bulunmamaktadır. Yasal engeller, göçmenlerin eğitimlerini tamamlamalarına engel olabilir ve dolayısıyla gelecekleri için olumsuz sonuçlar doğurabilir. Örneğin 2017'ye kadar İran'da sadece BMMYK bünyesinde kaydı bulunan ve resmi oturum izni olan göçmenlerin çocukları, cüzi bir meblağ karşılığında devlet okullarında ilk ve orta eğitim hizmeti alabiliyorlardı. BMMYK bünyesinde kaydı olmayan ve resmi oturum izni alamayan göçmen öğrenciler gönüllü eğitimcilerin ders verdiği kıt imkanlara sahip özerk okullarda ilk, orta ve lise eğitimlerini alıyorlardı. Ancak 2017 yılından itibaren, ülkenin dini liderinin talimatıyla geçici bir yasa çıkartılarak göçmen çocuklarının, ailelerinin oturum izninin olup olmadığına bakılmaksızın ilk ve orta öğretim kurumlarına koşulsuz kabulü söz konusu olmuştur ve halen bu şekilde devam etmektedir (İmani, 2017, s. 24).

Bazı göçmenler, sosyal olarak dışlanabilirler. Sosyal engeller, göçmenlerin okuldaki arkadaşlarıyla ve öğretmenleriyle uyum sağlamalarını zorlaştırabilir ve eğitimlerine olumsuz etki edebilir. Bu sorunların üstesinden gelmek için göçmenlerin

eğitime erişimini artırmak ve eğitimde fırsat eşitliğini sağlamak için farklı stratejiler uygulanmalıdır. Bunlar arasında, dil eğitimi, finansal destek, kültür ve din farklılıklarına uyum sağlama, yasal engellerin kaldırılması ve sosyal entegrasyon gibi konular en başta ozlmesi gereken sorunlar olarak grlmektedir. Sosyal çatışmalar, ocuk işçiliği ve eğitimsiz bir topluma evrilme, g sonrasđ karşılaşılan problemler arasındadır. Misafir/göçmen ya da mülteci olarak gelenlere ev sahibi ülkenin resmi dilinin oğretilmesi ve formel eğitime erişmeleri ortaya çıkabilecek olumsuzluklara yönelik fark yaratabilecek nlem ve politikalar olarak değerlendirilmektedir (Güngör vd., 2023). ocuk göçmenlerin okullarda yerli öğrenciler ile bir arada eğitim görmesi söz konusu sosyal ve kültürel sorunların üstesinden gelmeleri açısından bir fırsattır. Zira ocuklar açısından kültürel uyum sürecinin ve sosyal değişimin en bariz yaşandığı ortamlardan biri okullardır. Okullar göçmen çocukların baskın kültür ile doğrudan karşı karşıya kaldığı yegne ortamlardan biridir (Akdovan, 2020).

Bugün dünya genelinde Afgan göçmenlerin yoğun yaşadığı ülkelerin başında İran ve Türkiye gelmektedir. Meşhed İran'da Afgan göçmenlerin yerleşik olduğu en önemli merkez özelliği göstermektedir. İran'da; BM'nin 2021 verilerine göre mülteci statüsünde 780 bin, Afganistan pasaportu sahibi 586 bin ve herhangi bir resmi kaydı olmayan yaklaşık 2,25 milyon kişi olmak üzere yaklaşık 3,5 milyon Afgan yaşamaktadır (zdemir, 2021). Resmi olarak UNHCR'nin verilerine göre kayıtlı 2,9 milyon Afgan göçmen dünyanın çeşitli ülkelerine göç etmiş ise de kayıt dışı ülke içinden yerinden edilmiş göçmenlerle birlikte bu sayının 3.393.176 kişi olduğu tahmin edilmektedir (UNHCR, 2022). Bu kitlesel glerin ilk etapta daha çok İran ve Pakistan'a yöneldikleri bilinse de dünyanın değişik bölgelerine gittikleri grlmektedir. Van ise Afgan göçmenlerin Türkiye'ye giriş yaparken kullandığı ve önemli bir kısmının da yaşamayı tercih

ettiği bir kent niteliği taşımaktadır. Göç İdaresinin 21/10/2021 tarihli verilerine göre ikamet izni ile ülkemizde bulunan Afgan sayısı; 52,857 kişi, kısa dönem ikamet izni ile bulunan Afgan sayısı 43.021 kişi ve Öğrenci ikamet izni ile ülkemizde bulunan Afgan sayısı 4.035 kişi olarak açıklanmıştır (<https://www.goc.gov.tr/ikamet-izinleri>).

Bu çalışma, Türkiye'nin Van ve İran'ın Meşhed kentlerinde yerleşik Afgan göçmenlerin eğitime erişimde karşılaştıkları sorunları mukayeseli bir şekilde irdelemeye odaklanmaktadır.

Afgan Göçünün Tarihsel Arka Planı

Afganistan, tarihinde çoğu kez savaş, iç karışıklık, darbeler, terör saldırıları ve ekonomik çöküntülerle karşı karşıya kalmıştır. Bu nedenlerle Afganistan halkı, kendi ülkelerinde istedikleri gibi yaşayamadıkları için farklı ülkelere göç etmek zorunda kalmıştır. Afganistan'da yaşayan insanlar, yıllarca Pakistan ve İran gibi komşu ülkelere göç etmiştir. Son yıllarda Afganistan'dan kaçmak zorunda kalan insanlar, rotalarına Anadolu ve Avrupa'yı da eklemişlerdir. Bu durum, ülkeden göç etmek zorunda kalanların sayısının hızla artmasına neden olmuştur. Uzun yıllardır devam eden siyasi karışıklıklar, iktidar mücadeleleri, etnik çatışmalar ve iç bunalımlar, insan hakları ihlalleri, silahlı gruplar iç savaş gibi faktörler, farklı zamanlarda göç dalgalarına yol açmıştır (Yıldırım, 2018, s. 131).

Süregelen siyasi karışıklıklar, iç savaş, terörizm, dış müdahaleler ve ekonomik yıkım gibi nedenlerle Afgan halkı yıllardır ülkelerini terk etmek zorunda kalmıştır. Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgal etmesi ve ardından çekilmesi, mücahit grupların savaşı, Taliban'ın yükselişi ve son olarak ABD öncülüğündeki müdahale, göç dalgalarının artmasına ve kitlesel yer değiştirmelere yol açmıştır. Bu durum, hem

Afganistan'daki güvensizlik ve istikrarsızlık nedeniyle hem de ülkelerindeki yoksulluk ve işsizlik nedeniyle birçok insanın hayatını riske atarak göç etmelerine sebep olmuştur. Bu göç dalgaları, Afgan halkının hayatlarını yeniden inşa etmek ve güvenli bir gelecek arayışlarını yansıtmaktadır.

Göç ve Eğitim Sorunsalı

Göç, insanların buldukları mekândan ayrılarak kendilerine yeni yaşam alanı bulma çabasıdır. Daha geniş ve işlevsel bir tanıma göre ise göç, insanların bireysel olarak veya kitleler halinde kalıcı ya da geçici olarak ülkelerinden başka bir ülkeye, uzakta bulunan bir yere ya da temelde yaşadıkları bölgeden başka bir yere yeniden yerleşmeleridir. Bu tanımdan da anlaşılacağı üzere göç en başta coğrafi bir olay ve olgudur (Barthram vd., 2017, s. 13).

Göç olgusunun altında yatan temel neden, insanların buldukları olumsuz yaşam koşullarından kurtularak daha iyi şartlarda yaşamak arzusudur. Göç olgusu değişik biçimler ve isimler altında çok eskilerden beri yaşanan bir olaydır. Tarihi ilk insanlara kadar giden göçler, çeşitli nedenlerle yavaş yavaş yeryüzüne yayılma, keşfedilmemiş bölgelere dağılma şeklinde gerçekleşmiştir. Burada temel amaç hayatı devam ettirme ve daha iyi yaşamın koşullarına erişebilmektir (Gürkan, 2006, s. 4).

Herkesin eğitim hakkı, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi tarafından garanti edilmiştir ve bu eğitim, insan haklarına saygıyı artıracak ve insan kişiliğinin tam olarak gelişmesine yardımcı olacak şekilde odaklanmalıdır. Çocukların eğitimi planlanırken, onların kişilikleri, kabiliyetleri, zihinsel ve fiziksel yeterlilikleri göz önünde bulundurulmalı ve mümkün olan en

yüksek potansiyellere ulaşmaları hedeflenmelidir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası da her bireyin eğitim ve öğretim hakkına sahip olduğunu belirtmektedir.

Eğitim konusu göç sürecinde çok önemli bir unsurdur. Göç eden insanlar genellikle daha iyi bir yaşam standardı ve iş fırsatları aramak için yer değiştirirler. Bu nedenle, eğitim göç eden insanların yeni toplumlara uyum sağlamaları için önemli bir araçtır. Eğitim, dil ve kültür farklılıklarını anlama ve kabul etme sürecinde yardımcı olabilir. Ayrıca, eğitim göçmenlerin yeni toplumlarda sosyal ilişkiler kurmalarına, iş bulmalarına ve daha iyi bir gelecek için kendilerini geliştirmelerine yardımcı olabilir. Eğitim, göçmenlerin toplumdaki rollerini anlamalarına ve sorumluluklarını yerine getirmelerine yardımcı olur. Göç ve eğitim arasındaki ilişki, göçmenlerin eğitim seviyeleri ve yaşamları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Eğitim, göçmenlerin yeni toplumlarda entegrasyonunu kolaylaştırırken, göçmenlerin eğitim düzeyi de göç ve uyum süreçlerini etkileyebilir (Güvenç, 1996).

Alanyazın araştırmalarına bakıldığında; göçmen çocukların eğitim sürecinde karşılaştığı zorluklar arasında dil sorunları, yeni kültüre uyum sağlama zorlukları, öğrenme güçlükleri ve ayrımcılık gibi önemli faktörlere ulaşılmıştır. Bu zorluklar, göçmen çocukların eğitim başarılarını olumsuz etkileyebilir ve topluma entegrasyon sürecini zorlaştırabilir. Ayrıca, okul, göçmen çocukların sosyal entegrasyonunda kritik bir rol oynadığı görülmektedir. Okul, çocukların yeni arkadaşlar edinmesi, dil ve kültürü öğrenmesi, toplumsal normlara aşina olması için önemli bir ortamdır. Arkadaşlık ilişkileri, bu süreçteki önemli bir faktördür, çünkü göçmen çocuklar sık sık okulda arkadaşlık kurarak sosyal ağlarını oluştururlar ve bu

ilişkiler, entegrasyon sürecinde destekleyici bir rol oynar (Zhu, 2001; Börü ve Boyacı, 2016; Bahar ve Yılmaz, 2016; Cırt Karagaç ve Güvenç, 2019; Doğan, 2019; Telsaç ve Telsaç, 2022; Eryılmaz, 2022; Mersin, Köprülü ve Öznaçar, 2022).

Göç ve eğitim birbirine bağlı ve alt boyutları olan olgulardır. Eğitimle bireye verilecek beceriler, bireyin yeni ülkesindeki yaşamında önemli bir rol oynar. Göçmenin yerleştiği ülkedeki yaşam kalitesi onun eğitim arka planınca belirlenir. Ayrıca eğitim, göçmenin yerleştiği ülkeye daha kısa sürede uyumunu sağlamaktadır. Bununla birlikte ev sahibi ülke de göçmenlerin niteliğinden hem sosyal hem de ekonomik açıdan etkilenmektedir (Figen, 2015).

Metodoloji

Göç çalışmalarında tercih edilen yöntem ve veri toplama tekniklerine bakıldığında ekseriyetle nitel araştırma deseninin ve nitel veri toplama araçlarının kullanıldığı görülmektedir. Limbu (2023), Avustralya'ya eğitim göçü ve Nepal'den Katar'a emek göçü boyunca duygular, emek ve göç isimli çalışmasında 2018'de Sidney, Avustralya'da eğitim göçmenleriyle (20 katılımcı), Katar'da işçi göçmenleriyle (21 katılımcı), Nepal'de ailelerle (12 katılımcı) görüşme ve bunlara ilaveten yedi bilgilendirici görüşme dahil olmak üzere derinlemesine görüşmeler yapmıştır. Bu çalışmada da nitel araştırma deseni kullanılmış, veriler ise görüşme tekniği ile elde edilmiştir. Veri toplama aracı olarak ise yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu oluşturulurken alan uzmanlarından destek alınarak soru formunun güvenilirliği test edilmiştir. Literatürde yapılan benzer çalışmalardan yararlanmış olup her iki kentteki göçmenlerin ortak yönlerini ele alacak türde sorular

hazırlanmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formu ile araştırma süresince karşılaşılan konularda araştırmacının yeni sorular eklemesine imkân sağlanmıştır. Katılımcıların vermiş oldukları cevaplar ses kayıt cihazına kaydedilmiştir. Farsça olarak derlenen verilerin transkripsiyonu yapılmıştır. Deşifreleri yapılan veriler araştırma sorularında sorgulan temalar çerçevesinde kodlanarak analiz edilmiştir. Her iki kentte de katılımcılarla görüşebilmek için gerekli kurumlardan izin alınmıştır.

Mülakat sırasında iletişim problemi yaşamamak için Farsça ve Peştuca dillerine hâkim, saha deneyimi olan, empati ve iletişim konularında katılımcılarda güven duygusu oluşturacak kişilerle saha çalışması yürütülmüştür. Araştırmacı ve yardımcı araştırmacıların bu dili bilmeleri dolayısıyla saha çalışmasının güven zemininde ilerlediği söylenebilir. Afgan halkının mütedeyyin kimlikleri göz önünde bulundurularak, kadın katılımcılarla, kadın saha çalışanlarının görüşme yapması sağlanmıştır. Görüşme tekniğinde, sağlanacak güven duygusu ile görüşülen kişiler kendilerini birinci elden ifade edebilme şansı bulmuştur. Araştırmacı ise görüşme sürecine bizzat katılarak derinlemesine gözlem yapma imkânı sağlamış ve görüşmelerde aktif rol üstlenmiştir.

Bu araştırmanın evrenini Meşhed ve Van şehirlerinde en az 4 yıl yaşayan Afgan sığınmacı bireylerin tümü oluşturmaktadır. Çalışma grubunu ise Meşhed’de kartopu yöntemiyle belirlenmiş 31 göçmen, Van’da ise aynı yöntemle ulaşılmış 26 katılımcı olmak üzere 57 kişilik bir grup oluşturmaktadır. Kartopu örnekleme yönteminin kullanılmasının sebebi, hem Van hem de özellikle Meşhed’de yaşayan Afgan göçmenlerin kayıtlara geçmiş düzenli bir istatistiği bulunmamasıdır.

Çalışmada genel olarak her iki kentteki katılımcılara göçmen oldukları kentte eğitim imkânlarına yönelik gittiği okul (okulda yaşadığı uyum sorunları), dil sorunu yaşayıp yaşamadığı, yaşıyorsa neden yaşadığı, eğitimi için yardım alıp almadığı, alıyorsa nereden ve nasıl aldığı şeklinde sorular sorulmuştur. Görüşmeler 45 dakika ile 1 saat kadar sürmüştür.

Bulgular ve Yorum

Çalışmamızda bazı kısaltmalar kullanılmış ve parantez içerisinde anlam karmaşası yaşanmaması için bu kısımda açıklanmıştır.

Tablo 1: Katılımcı profili

KODU	CİNSİYET	YAŞ
VK6**	Kadın	17
VK15	Erkek	27
VK16	Kadın	33
VK23	Erkek	53
VK24	Erkek	51
MK4*	Erkek	17
MK6	Kadın	29
MK12	Erkek	23
MK16	Erkek	65
MK20	Erkek	35
MK21	Kadın	43
MK22	Erkek	55
MK23	Kadın	28
MK29	Kadın	18

** VK Van'da yaşayan Afgan göçmenler

* MK Meşhed'de yaşayan Afgan göçmenler

Afgan Göçmenlerin Van'da Karşılaştıkları Eğitim Problemleri

Katılımcıların büyük çoğunluğunun çocuklarının ilk ve orta dereceli devlet okullarında eğitim aldığı görülmektedir. Bu çocukların okullarda akranları, öğretmenleri veya okul idaresi ile herhangi bir sorun yaşamadıkları görülmektedir. Ancak göçmen çocukların kendi ana dillerinde eğitim alamamaları ve ilk etapta dil sorunu yaşamaları ile ailelerin maddi olarak çocuklarına gerekli imkânı sunamadıklarını düşünmeleri ortak bir sorun gibi görünmektedir.

Göç etmiş çocuklar, sosyal hayata adapte olmak için bazı yeteneklerini daha fazla geliştirmek zorunda kalmaktadır. Özellikle okulda başarılı olmak için daha fazla çaba sarf etmektedir. Bu konuda katılımcıların verdiği bazı cevaplar:

Oğlum ortaokula, kızım da lise bire gidiyor. Dil öğrenirken yaşadıkları sorun dışında herhangi bir sorun yaşamadılar. İdarecilerle de bir sorunumuz olmadı. Ama tabii maddi olarak okul ihtiyaçlarını giderme ve eğitimlerine katkı sağlamada yeterli olamıyoruz. (VK16)

Dört çocuğum okula gidiyor. Okul ve yönetimle ilgili herhangi bir sorun yaşamıyorlar. Dersleri de güzel ama ilk defa okula başlarken yaşadıkları dil sorunu dışında ciddi bir uyum problemi de yaşamadılar. Özellikle parasızlıktan istedikleri birçok şeyi alamıyoruz ancak güvenli bir ortamda eğitim alıyor almaları bizim açımızdan çok önemli ve memnun edici. (VK24)

Bazı çocukların okulların da oldukça başarılı olduğu, öğretmenlerin başarılı öğrencilerle özellikle ilgilendiği görülmektedir. Başarılı çocukların ve ailelerinin çocuklarının eğitimleriyle ilgili çaba ve beklentilerinin de başarıları doğrultusunda geliştiği anlaşılmaktadır.

Herhangi bir sorun yaşamıyorum arkadaşlarımla. Sınıftaki tek göçmen öğrenci benim. Bana karşı gayet iyi ve anlayışlılar. Türkçem başta kötü olsa da şimdi gayet iyi olduğu için derslerde de zorlanmıyorum. Ama maddi durumumuz iyi olsaydı, dersane ve kurslara gitmek isterdim. En büyük sorunumuz maddi sıkıntılar. (VK6)

Oğlum ikinci sınıfa gidiyor ve okul ikincisi. Gayet memnunuz. Öğretmeni çok iyi ve ilgili, elinden geldiğince oğlumla ilgileniyor ve okul başarısının düşmemesi için gayret ediyor. Bize karşı da çok anlayışlılar. Ama tabii Türkçe eğitim alırken, ana dilini unutmaması için Farsça derslerde olsaydı çok daha iyi olurdu. Çünkü okulda ve dışardaki sosyal ortamlarında sürekli Türkçe konuşulduğu için zamanla ana dillerini unutmaya başlıyorlar. (VK15)

Türkiye'deki okullarda verilen cüzi miktardaki çocuk ücretlerinin, çocukların eğitim harcamaları yerine ailelerin maddi giderlerini karşılamaları için harcanıyor olması, göçü yaşayan ailelerin maddi yetersizliklerini göstermek açısından önem arz etmektedir.

İki çocuğumuz okula gidiyor. Ne okul ne de okul yöneticileri herhangi bir sorun yaşamıyorlar. Ayrıca devletin okul için bize verdiği çocuk parası da harcamalarımızın bir kısmını gidermemiz anlamında bize çok yardımcı oluyor. (VK23)

Sonuç olarak Van'da çocukları eğitim gören katılımcıların genel olarak eğitimle ilgili bir uyum sorunu yaşamadıkları, okul yetkililerinin bu konuda ilgili oldukları ancak maddi yetersizlikler, ilk yıllarda yaşanan dil sorunu ile ana dilde eğitim ve kendi kültürlerini anlatan ders müfredatlarının olmayışı, bir sorun gibi görünmektedir. Ayrıca Okula giden öğrenciler için

verilen yardım paralarının da ailelerin çocuklarını okula göndermelerinde bir teşvik unsuru olduğunu göstermektedir.

Genel olarak göçmenlere ev sahipliği yapan ülkelerdeki eğitim politikalarının şekli göçmen öğrencilerin okuldaki entegrasyon durumunu olumlu veya olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Türkiye’de bu anlamdaki politikaların ülke özelindeki yasalara değil de uluslararası yasalara tabi oluşu, eğitim kurumlarında görev yapanların bakış açısını da etkilemekte ve göçmenlere yaklaşımlarını olumlu hale getirdiğini söyleyebiliriz. Bunun sonucu olarak da göçmen öğrenciler bu konularda daha az sorun yaşamaktadırlar.

Afgan Göçmenlerin Meşhed’de Karşılaştıkları Eğitim Problemleri

İran’da özellikle eğitim için göçmenlerin ekonomik şartlarının yeterli olmadığı, bunun eğitimlerinin yanı sıra psikolojilerini ve sosyal yaşamlarını olumsuz etkilediği anlaşılmaktadır. Bütün bunların yanı sıra kalabalık ailelerde öğrenci olan bireylerin çalışmak zorunda kaldıkları, bu durumun da eğitimlerini olumsuz etkilediği görülmektedir. Göç etmiş çocuklar, yeni bir çevreye adapte olmak ve sosyal hayata entegre olmak için genellikle ekstra çaba göstermek zorunda kalırlar. Bu özellikle okulda başarılı olmak için geçerlidir. Katılımcıların ilgili konuda verdikleri bazı cevaplar:

Ben okumuyorum ama okuyan kardeşlerimin uyumdan çok yaşadıkları sıkıntı ekonomik. Çünkü hem çalışıp hem okumak zorundalar. Bir dönem okula gidip, bir dönem çalışıyorlar. (MK20)

Ben İran devlet okuluna gitmedim. Gönüllü Afgan öğretmenlerin cüzi miktarlar karşılığı ders verdiği özerk okullar var, oraya gidiyordum ama onu bile maddi imkânsızlıktan

dolayı bırakmak zorunda kaldım. Örneğin ben okul aidatını ödemediğim için sınav olurken öğretmen tarafından çağrılıp eve gönderildim. Parayı bulup getirene kadar da sınav bitti. Tekrar katılmadığım için arkadaşlarımdan geri kaldım ve okulu bırakmak zorunda kaldım. O yüzden okulla ilgili iyi hatıralarım yok. (MK4)

Eğitim hayatlarında hem haksız bir rekabetin içine girmek zorunda kalan hem de eşit ve adil olmayan koşullarda İranlı öğrencilerle okumak zorunda kalan göçmen çocukları, başarılı olsalar dahi İranlıların yararlandığı ve kazandığı imkân ve koşullara erişememekten şikâyetçi oldukları görülmektedir.

En büyük sorun, İranlılarla aynı imkân ve koşullara sahip olmamamız. Örneğin bir göçmen ve sığınmacı olarak biz çok başarılı dahi olsak, İranlıların katılmış olduğu yetenek ve bilgi yarışmalarına katılamıyoruz. Onların başarılı öğrencilerinin almış oldukları yardım ve bursları alamıyoruz. (MK21)

Ben burada lise üçü ve dördü okudum. Lise ikiye kadar Kabil’de okumuştum. İngilizcem çok iyiydi ve ben ülke genelinde düzenlenen yabancı dil sınavlarına katılmak istiyordum. Öğretmenler izin vermediler. Afganistanlıların her türlü yetenek sınavına katılması burada yasak. Bu yüzden okuldan soğudum, üniversiteye devam etmememin bir sebebi de bu tür sorunlardı. (MK12)

Ayrımcılık. Maalesef İranlıların sahip olduğu eğitim haklarına biz sahip değiliz. Örneğin biz liseyi okurken, sınıfta 8 Afgan öğrenciydik. Sadece o yıl meslek liselerine gitme izni verildi ve bir dahaki sene bu tekrar kaldırıldı. Afganistanlıların meslek liselerine gitmesi de yasaktır. (MK16)

Buradaki eğitim sistemi çok yıpratıcı. Yani eğitim sistemindeki ayrımcılık, bizi okula kabul edinceye kadar yaşattıkları zorluklar ve geciktirmeler vb. durumlar. Afganlı gençler çok zeki

olmalarına rağmen bu ayrımcılıktan dolayı eğitimle ilgili birçok sıkıntı yaşıyorlar. Mesela birincilik dereceleri olmalarına rağmen Afgan öğrenciler devletin başarı derecesi yüksek okullarına gidemiyorlar. Ben böyle bir devlet okuluna kabul edildim ve yaptıkları tek şey senin bu kabul belgeni dosyana koyacağız ve orada duracak demeleri oldu. Sadece bu. Afganlı olduğun için bu okula gidemezsin dediler. Bu okullar eğitim düzeyleri bakımından daha yüksek ama Afganlılar göçmen oldukları için bu okullara gidemiyorlar. (MK23)

Genel olarak çalışmamızda elde edilen verilerden de anlaşılacağı gibi, göç sürecinden en fazla etkilenip, yıprananlar şüphesiz çocuklardır. Çocukların bu süreci anlamlandırması ve bu sürecin zorluklarına katlanmaları yetişkinlere göre daha zor görünmektedir. Göç, çocuk ve ergenlerin ruh sağlığında çeşitli tahribatlara sebep olabilmekte ve çeşitli riskler içermektedir. Göçe maruz kalan çocuk ve ergenlerde özellikle okul ortamında uyum sorunları oluşabilmekte ve bu durum çocukların eğitim başarısını olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Ben dul bir kadınıyım. Çocuklarıma hem annelik hem de babalık yapıyorum ama bu yeterli olmuyor. Okulda çocuklarıma koruyamıyorum. Oğlumun okulla ilgili yaşadığı sorunlar beni çok etkiledi. İranlı bir arkadaşıyla kavga etmişti. Arkadaşları onu dövmüş ve onu koruyacak kimsesi olmadığı için sürekli döveceklerini söylemişlerdi. Oda çok kötü etkilendi ve tüm ısrarlarıma rağmen bir daha okula gitmedi. O günden beri içine kapanmış ve hiç kimseyle konuşmuyor. (MK6)

Oğlum okula gidiyor. İlkokul ikinci sınıf öğrencisi. Daha yeni yeni Afgan olduğunu anlıyor. Bana; “Baba biz burada dünyaya geldik neden bize Afgan diyorlar” diye soruyor. Ciddi bir uyum problemi yaşamıyor ama kendisinin Afgan olduğu tekrarlandıkça, ilerde okuldan soğumasından korkuyorum.

Çünkü burada Afgan kelimesi bazen hakaret anlamında da kullanılabilir. (MK22)

Okulda bana saygısızlık yapanlara saygılı ol dediğimde; sen sus! Sen salaksın! Afgan'sın! Diyorlar. Burada Afgan'sın kelimesi hakaret amaçlı kullanılmakta. (MK29)

Sonuç olarak eğitim hakkı tüm göçmen, sığınmacı, geçici koruma statülü bireyler için bir hak olarak uluslararası sözleşme ve direktifler içerisinde yer almasına rağmen katılımcıların yanıtları incelendiğinde İran'da bu konuda ciddi problemlerin yaşandığı ve yetkililerin de eğitim konusunda göçmen öğrencilerin başarı ve yetenekleriyle yeteri kadar ilgilenmediği görülmektedir. Bu durum daha önce de belirttiğimiz gibi göçmenlere ev sahipliği yapan ülkelerin eğitimle ilgili politikalarıyla ilgili bir durum. İran uzun yıllar boyunca bu konuda uluslararası politikaları uygulamak yerine yerel ve ülke özelinde politikalar geliştirmiş ve oturum izni olmayan göçmen çocuklarının 2017 yılına kadar İran eğitim kurumlarında eğitim görmeleri engellenmiştir. 2017 yılında geçici bir yasa ile göçmen çocuklar ilk-orta ve lise eğitimlerini İran devlet okullarında, İranlı öğrencilerle birlikte almaya başlamışlardır. Sonuç olarak yıllardır özerk okullarda bir nevi dışlanarak okuyan göçmen öğrencilerin bir anda devlet okullarında eğitim almaya başlamaları, doğal olarak bazı sorunlar yaşamalarına sebep olmuştur. İran'da birçok alanda göçmenlere karşı duyarlı davranılması konusunda birçok faaliyet (Tv. Programları, Sinema filmleri, bildiri ve reklamlar gibi) yapılmaktadır. Ancak yine de göçmen nüfusun yoğunluğunun yol açtığı birtakım problemler, yerli toplumda bazı tepkilere neden olabilmektedir. Özellikle birçok zorlukla mücadele etmek zorunda kalan çocuk göçmenlerin, okulda karşılaştıkları psikolojik baskılar da eklenince hayatları daha da çekilmez bir hale gelmektedir. Öte yandan İran'ın resmi okullarında, İranlı öğrencilerle birlikte göçmen çocuklarının

eğitim almalarının önü geçici olarak kanunlaşmamış bir tasarı ile açılmış olsa da uzun vadede sorun teşkil edecek gibi görünmektedir.

Sonuç

Uluslararası göçmenlerin göç ettikleri yerleşim alanlarında büyük bir sorun olarak beliren kentsel uyum probleminin en temel kriterlerinden birisi olan eğitim ile ilgili karşılaşılan problemlerin Van (Türkiye) ve Meşhed (İran) kentlerinde yerleşik Afgan göçmenler üzerinden karşılaştırmalı olarak anlamaya çalışan bu çalışmadan elde edilen sonuçlar özellikle günümüzde genelde bütün Dünya özelde de Türkiye için Önemli birtakım sonuçlar elde edilmiştir.

Eğitim düzlemi üzerinden bakıldığında Afgan göçmenlerin Türkiye’de uluslararası sözleşmeler doğrultusunda çocuklarının lise eğitimi dâhil eğitim ile ilgili destek aldıklarını ancak yine de bazı zorluklar yaşadığı ortaya çıkmaktadır. Örneğin Van’da çocukları eğitim gören katılımcıların genel olarak eğitimle ilgili bir uyum sorunu yaşamadıkları, okul yetkililerinin bu konuda ilgili oldukları ancak maddi yetersizlikler, ilk yıllarda yaşanan dil sorunu ve kendi kültürlerini anlatan ders müfredatlarının olmayışını bir sorun olarak değerlendirdikleri görölmektedir. İran’da ise göçmen çocukların lise son sınıfa kadar eğitimlerini 2017 yılına dek Afgan hayırseverler tarafından kurulan ve gönüllü eğitmenler tarafından ders verilen özerk okullarda gördükleri, 2017 yılından itibaren çıkartılan geçici bir yasa ile tüm öğrencilerin, resmi okullarda İranlı öğrencilerle birlikte eğitim almaya başladıkları görölmektedir. Ancak bu genelgenin kanun haline gelmemiş olmasından dolayı insani bir hak olan eğitim hakkıyla ilgili göçmen çocuklarının eğitim sorunlarının hali hazırda henüz çözülmeyişi söylenebilir.

Sonuç olarak, Afgan göçmenlerin eğitime erişimleri noktasında, dil problemleri, eğitim sistemi farklılıkları, altyapı yetersizliği, çalışma hayatı ile ilgisi ve yasal sorunlar gibi birçok sorunla karşılaşabildikleri görülmektedir. Bu problemlerin çözülmesi için eğitim kurumları ve hükümetlerin, Afgan göçmenlere destek sağlaması gerekmektedir. Örneğin, Afgan öğrencilerin dil sorunlarına yardımcı olacak ek dil desteği sağlanabilir veya eğitim sistemlerinin benzerliklerine odaklanacak özel programlar oluşturulabilir. Ev ekonomisine katkı sağlamak için çalışan çocuk göçmenlerin okul hayatına kazandırılması ve eğitimlerini sürdürebilmeleri için yeni politikalar geliştirilebilir.

Kaynakça

- Ahmadi, A. (2011). Dini, tarihi ve sosyolojik boyutuyla Taliban hareketi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya.
- Akdovan, M. (2020). Ortaokul öğrencilerinin mülteci konusu ile ilgili farkındalık düzeyleri ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri. Master'sthesis. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Aktaş, A. (2016). Göç ve modernleşme bağlamında Siirt'te değişen kent kimliği. Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 3(2), 79-100.
- Bahar, H. H. ve Yılmaz, O. (2018). Ahıska, Göç ve eğitim. Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi, 6 (2) , 238-257 .
- Bartram, D. Poros, M. V. ve Monforte, P. (2017). Göç meselesinde temel kavramlar. Hece İnceleme. Ankara.
- Börü, N. ve Boyacı, A. (2016). Göçmen öğrencilerin eğitim-öğretim ortamlarında karşılaştıkları sorunlar: Eskişehir ili örneği. TurkishStudies, 11(4), 123-158.

- Cırt Karaağaç, F. ve Güvenç, H. (2019). Resmi İlkokullara devam eden Suriyeli mülteci öğrencilerin eğitim sorunları. *OPUS International Journal of SocietyResearches*, 11 (18), 530-568.
- Çakır, S. (2011). Geleneksel Türk kültüründe göç ve toplumsal değişme. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2011(24), 129-142.
- Doğan, Y. (2019). Trabzon'da yaşayan Afganistan uyruklu sığınmacıların göç deneyimleri ve sorunları. *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 5(7), 11-29. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/747327>. (Erişim Tarihi: 09.01.2023).
- Güllüpinar, F. (2012). Göç Olgusunun ekonomi-politiği ve uluslararası göç kuramları üzerine bir değerlendirme. *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4).
- Güngör, M., Bakar, Ç. ve Çalimli, N. (2023). Göçmen Eğitim-Öğretim Sürecine, Göçmen/Gönüllü Eğitimcilerin Katkılarına İlişkin Sınıf Öğretmenlerinin Değerlendirmeleri. *Eğitim ve Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 6 (1), 167-184.
- Gürkan, M. (2006). Sosyolojik açıdan göç ve yasadışı göç hareketleri. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi: Kırıkkale*
- Güvenç, B. (1996). Göç olgusu ve Türk toplumu. II. Ulusal Sosyoloji Kongresi: Toplum ve Göç, Mersin: Sosyoloji Derneği Yayınları, 21-49.
- He, Y., Bettez, S.C. & Levin, B.B. (2015). Imagined community of education: Voices from refugees and immigrants. *Urban Education*, (7) 1-29.

- İmani, N. (2017). Nefise, İran'da çok kültürlü değerlerin kabul edilme niteliğinin değerlendirilmesi (antropolojik bir çalışma). İran Ders Müfredatları Çalışma Dergisi, 43.
- Limbu, A. (2023). Badhyata ve dukha: Avustralya'ya eğitim göçü ve Nepal'den Katar'a işçi göçü boyunca duygular, emek ve göç. Etnik ve Göç Araştırmaları Dergisi, 1-17.
- Mersin, G., Köprülü, F. Ve Öznacar, B. (2022). Viewpoints of teachers and Syrian immigrant students about the impact of the communication model on academic success in primary schools. Pegem Journal of Education and Instruction, Vol. 13, No. 1, pp. 319-325.
- Moilonen, I. ve ark. (1998). LongTermOutcome of migration in childhoodandadolescens. International Journal of CircumpolarHealth, 57, 180-187.
- Özdemir, D.M. (2021). İran'a Yönelik Afgan Göçünün Göçle Mücadelede Bize Söyledikleri. Kriter Dergisi, Sayı 69.
- Peterson, S.D. (2011). Conflict, education and displacement. Conflict and Education: An Intedisciplinary Journal, 1(1), 1-5.
- Şahin, D. (2016). Taliban'ın ortaya çıkışı ve ABD'nin örgütün gelişim sürecindeki etkisi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 1, Kış, 226-245.
- Tatlıldil, E. (1987). Yurt Dışında Çalışan İşçi Çocuklarımlın Yurt Dışında ve Yurda Dönüşlerinde Eğitim Sorunları. Seminer, Sayı 5, İzmir, Ege Üni. Yayını.
- Telsaç, Y. Ö. veTelsaç, C. (2022b). Göç nedeniyle oluşan temel eğitim sorunları. Uluslararası Akademik BirikimDergisi,5 (3),113-122.

- Uğurlu, Z. (2018). Suriyeli sığınmacı öğrencilerin okula uyum sorunlarının çözülmesi ve desteklenmesinde öğretmen etkisi. İçinde Şiddet ve sosyal travmalar, (ss. 178-242). Ankara: HEGEM Yayınları
http://www.hegemvakfi.org.tr/wpcontent/uploads/2018/12/kitap_28122018_son.pdf.
- UNICEF (2015). Curriculum, accreditation and certification for Syrian children in Syria, Turkey, Lebanon, Jordan, Iraq and Egypt, regional study.
- UNHCR (2022). Yerinden edilmeye ilişkin BMMYK verileri. <https://unhcr.org/refugee-statistics/download/?url=m9dnwv>. (Erişim Tarihi: 10.09.2023).
- Yıldırım, S. G. (2018). Göç ve Afganlar istikrarlı mülteciler. Göç Araştırmaları Dergisi, Ankara.
- Zaatut, A. ve DiPietro, SM (2023). Göç ve Suça İlişkin Etnografik Çalışmaların Canlandırılması. Kriminolojinin yıllık incelemesi, 6, 285-306.
- Zhu, M. (2001). Child welfare. Healt &Medical Complete. September / October, 80, 5; 563-569.